

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 12/2010 vp

Valtioneuvoston selvitys komission tiedonannosta Euroopan digitaalistrategia

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Suuri valiokunta on 2 päivänä heinäkuuta 2010 lähettänyt valtioneuvoston selvityksen komission tiedonannosta Euroopan digitaalistrategia (E 54/2010 vp) sivistysvaliokunnalle mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Taru Rastas, liikenne- ja viestintäministeriö
- tekijänoikeusneuvos Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö
- innovaatioasiantuntija Markku Markkula, Aalto-yliopisto
- projektinjohtaja Lauri Kaira, Luovan työn tekijät ja yrittäjät Lyhty ry

- asianajaja Lauri Rechardt, Musiikkituottajat — IFPI Finland ry
- edunvalvontajohtaja Martti Kivistö, Teosto r.y.
- professori Marko Turpeinen, Tietotekniikan tutkimuslaitos HIIT
- johtaja, lakiasiat Satu Kangas, Viestinnän Keskusliitto.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Elinkeinoelämän keskusliitto EK
- FiCom
- Kopiosto ry
- Suomen audiovisuaalisen alan tuottajat SATU ry
- Tuotos ry — AV-tuottajien tekijänoikeusyhdistys.

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Komissio laati komissaari Neelie Kroesin johtaman komissiariryhmän johdolla tiedonannon, joka julkaistiin 19.5.2010. Tiedonannolla täsmennetään Eurooppa 2020 -strategian aiheita ja muodostetaan perusta EU:n tietoyhteiskuntapolitiikalle tulevina vuosina. Digitaalistrategia on ensimmäinen Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahankkeista esiteltävä tiedonanto, jonka vahvuutena ja samalla haasteena komissio kat-

soo olevan sen sektorirajat ylittävät toimet. Komission tiedonannossa annetaan toimenpiteitä jatkotyötä varten komissiolle ja jäsenmaille.

Valtioneuvoston kanta

Tieto- ja viestintäteknologian nykyistä huomattavasti tehokkaammalla hyödyntämisellä voidaan vastata mm. väestön ikääntymisestä ja työvoiman niukkuudesta aiheutuviin haasteisiin. Hyödyntämällä tieto- ja viestintäteknologiaa

palveluissa voidaan vastata myös julkisen sektorin kestävyysvajeeseen ja luoda sellaista palveluiden vientiin tähtäävää elinkeinotoimintaa, mitä Suomen perinteisen perusteellisuuden lisääntyvä siirtyminen muualle edellyttää. Tieto- ja viestintäteknologioita voidaan käyttää myös ilmastopoliittisten tavoitteiden toteuttamisen apuvälineenä.

Suomi pitää EU:n digitaali strategiaa erittäin tärkeänä välineenä lisätä kasvua ja tuottavuutta. Strategiassa Suomen kannalta tärkeintä on tavaroitten, palveluiden ja sisällön verkkokaupan yh-

tenäisten sisämarkkinoiden vahvistaminen (ns. digitaaliset sisämarkkinat), koska toimivat digitaaliset sisämarkkinat hyödyttäisivät suomalaisia yrityksiä, kansalaisia ja hallintoa tuoden kasvua ja työllisyyttä. Sisältöjen sähköinen kauppa toimii luovien alojen ja muun sisältöteollisuuden ja työllisyyden veturina ja vahvistaa digitaalista taloutta. Lisäksi nopeiden viestintäyhteyksien edistäminen on olennaisen tärkeää. Digitaali strategian seurannassa on Suomen näkemyksen mukaan kiinnitettävä erityistä huomiota tuottavuuden kasvun mittaamiseen.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä. Digitaali strategiasa korostetaan tieto- ja viestintäteknologian merkitystä EU:n talouskasvun ja tuottavuuden lisäämisessä ja ympäristökysymyksissä. Tieto- ja viestintäteknologiassektori tuottaa suoraan 5 prosenttia Euroopan BKT:stä, ja sen markkinoiden arvo on 660 miljardia euroa vuodessa. Sektorin vaikutus tuottavuuden kokonaiskasvuun on kuitenkin huomattavasti suurempi. Tieto- ja viestintäteknologian avulla voidaan ja tulee voida parantaa tuottavuutta merkittävästi muun muassa agendassa mainituilla kestävä kehityksen, terveyspalvelujen, kulttuurin, julkishallinnon ja älyliikenteen aloilla. Valiokunta korostaa Suomen aktiivista roolia vahvistettaessa tieto- ja viestintäteknologioihin perustuvan talouden kasvuedellytyksiä Euroopassa. Strategian toteuttaminen vaatii sekä EU:n tasolla että kansallisesti vahvaa sitoutumista perinteiset hallinnon ym. rajat ylittävään horisontaaliseen ja monialaiseen työhön. Valiokunta pitää tärkeänä, että strategian toteuttamista varten luodaan ohjelmajohtamisen malli, jolla varmistetaan riittävä koordinaatio komissiossa.

Edellä todetun vuoksi valiokunta huomauttaa, että digistrategia koskee monien muidenkin valiokuntien toimialoja kuin vain liikenne- ja viestintävaliokunnan ja sivistysvaliokunnan, joilta on pyydetty lausunnot. Valiokunta on tä-

män vuoksi käsitellyt asiaa osin toimialaansa laajemmin.

Eurooppa yhtenäisenä digitaalisena markkina-alueena. Valiokunta pitää tärkeänä, että eurooppalaista digitaalista yhtenäismarkkina- aluetta kehitettäessä otetaan huomioon kilpailukyky me globaaleilla markkinoilla. Tällöin korostuvat kattavien vapaakauppasopimusten ja tasapuolisten kilpailuedellytysten luominen digitaaliselle taloudelle. Saadun selvityksen mukaan eurooppalaiset yritykset ovat jo nyt selkeästi altavastaajina toimiessaan globaaleilla sähköisen viestinnän ja tieto- ja viestintäteknikan markkinoilla.

Valiokunta korostaa myös, että Eurooppa ei ole laaja yhtenäinen kulttuurialue Yhdysvaltojen tapaan vaan yhteiseen sivistyskäsitukseen ja kulttuuripohjaan perustuva, eri maiden omaleimaiset kansalliset kulttuurit yhdistävä alue. Yritysten näkökulmasta sisältötuotteiden markkinat ovat saadun selvityksen mukaan paljon enemmän kieli- ja kulttuurisidonnaisia kuin markkinat keskimäärin. Tämä on valiokunnan mielestä otettava huomioon arvioitaessa sekä digistrategian lähtökohtia ja tavoitteita että sen toteuttamiseen tähtääviä konkreettisia toimia.

Tekijänoikeuksien hallinnointi. Valiokunta korostaa, että vahva tekijänoikeussuoja on edellytys sille, että viestintäyritykset voivat tarjota laa-

dukkaita ja monipuolisia sisältötuotteita ja -palveluja kansalaisille sekä työtä sisältöjen tekijöille, jatkojalostajille ja jakelijoille. Investoinnit palveluiden kehittämiseen, markkinointiin ja jakeluun ovat mahdollisia vain, jos tekijänoikeudet turvataan.

Tekijänoikeusasioissa on kyettävä identifioimaan tarkkarajaiset kohdennetut ratkaisut, jotka ovat kaikkein olennaisimpia digitaalisten sisämarkkinoiden kehittymisen kannalta, mutta arvioitava myös kriittisesti mahdollisesti tarvittavien korjaustoimenpiteiden optimaalinen säädöstaso. Tämä työ vaatii valiokunnan näkemyksen mukaan perusteellista ongelmien ja ratkaisuvaihtoehtojen selvitystä. Esimerkiksi tiedonannossa esitetyt ns. orpojen teosten hyödyntämiseen liittyvät ratkaisuehdotukset eivät saatujen asiantuntijalausuntojen mukaan kaikilta osin vastaa tarvetta. Orpojen teosten aiheuttamiin ongelmiin on mahdollista harkita myös kansallisia ratkaisumalleja.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että tekijänoikeuden eri alojen ja oikeudenhaltijaryhmien välillä on suuria eroja sen suhteen, mitä oikeudenhaltijat lisensoivat itse ja mitä lisensoidaan kollektiivihallinnon kautta. Valitut toimintatavat ja lisensointimallit perustuvat pitkäaikaiseen kokemukseen ja markkinalähtöiseen lähestymistapaan. EU-tason sääntelyvaihtoehtoja harkittaessa on valiokunnan mielestä otettava huomioon verkkosisältöjen eri muotojen soveltuvuus samojen säännösten puitteisiin esimerkiksi siltä osin, että sisältövastuu, liiketoimintamallit ja yhteiskunnalliset vaikutukset poikkeavat eri sisältölajeilla toisistaan.

Valiokunta korostaa, että tekijänoikeuden tulee jatkossakin olla yksilöllinen oikeus ja digitaalisessa ympäristössä tulee oikeudenhaltijan suoran lisensoinnin olla peruseriaate. Valiokunta korostaa vakiintuneena kantanaan Suomen nykyisen tyyppisen sopimuslisenssijärjestelmän toimivuutta ja suhtautuu kriittisesti tekijänoikeuksien kollektiivihallinnointia koskevaan yhteisöoikeudelliseen sääntelyyn.

Valiokunta suhtautuu kriittisesti myös alkuperämaaperiaatteen käyttöön sisältöjen verkkolevityksessä. Saadun selvityksen mukaan tämä

voi pahimmillaan johtaa kilpailutilannetta vääristävään halvimman maavaihtoehdon valintaan internetpalvelimelle. Palveluntarjoaja hakeutuisi sen jäsenvaltion alueelle, joka heikoimmin suojaisi oikeudenhaltijoita. Alkuperämaaperiaate voi johtaa myös keskittymiskehitykseen, jonka tuloksena lisensointipalveluita lopulta hoidetaan vain suurissa jäsenvaltioissa. Tästä seuraisi pienten jäsenvaltioiden kansallisten tekijänoikeuspalveluiden näivettyminen ja yhtä lailla oikeudenhaltijoiden kuin aineistojen käyttäjienkin palvelutason heikkeneminen.

Piratismi. Valiokunta pitää nykyistä laajamittaista luvaton sisältöjen tietoverkkolevitystä eli piratismia Euroopan digitaalisten sisämarkkinoiden eräänä suurimpana kehittymisen esteenä. Mikäli luvaton levitystä ei saada merkittävästi vähennettyä, uhkaa tilanne näivettää eurooppalaisen sisällöntuotannon. Toukokuussa 2010 julkistetun tutkimuksen mukaan vuonna 2009 luovien alojen arvoketjusta menetettiin Suomessa luvattoman verkkojakelun vuoksi yli 350 miljoonaa euroa. Valiokunnan arvion mukaan tämä edellyttää, että vastaavat tuotteet olisi hankittu tavalla, joka kerryttää tekijänoikeuskorvauksia. Vastaavasti Kansainvälisen kauppakamarin teettämän tutkimuksen mukaan Euroopassa luovilta aloilta katoaa vuoteen 2015 mennessä 1,2 miljoonaa työpaikkaa ja toimialat menettävät 240 miljardia euroa, mikäli tietoverkko-piratismia ei merkittävästi vähennetä. Valiokunnan mielestä piratismi tulee kansallisesti ja EU:n tasolla tunnistaa eräksi merkittävimäksi eurooppalaisten toimivien digitaalisten sisämarkkinoiden tulevaisuuden uhaksi ja ryhtyä päättäväisesti toimiin piratistmin vähentämiseksi.

Teknisesti toimivat ja luotettavat sekä helpokäyttöiset digitaaliset sisältömarkkinat ja uudenlaiset tavat ostaa laillisesti esimerkiksi musiikkia internetin kautta ovat jo sinänsä omiaan vähentämään kiellettyä aineiston kopiointia sen arkisimmissa muodoissa. Valiokunta yhtyy tiedonannossa esitettyyn kantaan, että laaja ja houkutteleva laillinen verkkotarjonta on myös tehokas vastaus piratismiin. Valiokunta katsoo myös, että tiedottamiseen panostaminen tekijän-

oikeuksia koskevista säännöksistä voi vähentää tahattomia tekijänoikeuksien loukkauksia.

Julkissektorin rooli. Valiokunta korostaa digitaalistrategian toimeenpanossa nimenomaan julkisen hallinnon toimia ja käytännön vaikutusmahdollisuuksia. Kansallisen ja EU:n lainsäädännön selkeys ja sopimuskäytäntöjen joustavuus edesauttavat uusien tieto- ja viestintäsektorin liiketoimintamallien ja palvelujen kehittämistä. Medialukutaito on tieto- ja informaatioyhteiskunnan perustaito, jonka opettaminen ja osaaminen muodostuvat ratkaisevan tärkeiksi tieto- ja viestintäteknologian merkityksen jatkuvasti kasvaessa yhteiskunnassamme. Medialukutaidolla on keskeinen merkitys edistettäessä julkisten tieto- ja sähköisten palvelujen saatavuutta ja käytettävyyttä sekä tieto- ja viestintätekniikan täyttä integroimista koulutusjärjestelmiin.

Tiedonannossa esiin tuodut rajat ylittävän verkkokaupan tekniset tai oikeudelliset ongelmat edellyttävät julkisen hallinnon toimia EU:ssa ja eri jäsenmaissa. Kuluttajien luottamusta verkko-ostoksiin voidaan kasvattaa ainoastaan selkeyttämällä ja vahvistamalla asiakkaan asemaa rajat ylittävien verkkopalvelujen kuluttajana ja ostosten tekijänä. Kuluttajansuojan alueella on saatujen selvitysten mukaan keskeisin kuluttajan oikeuksia käsittelevä, vuonna 2008 annettu direktiiviehdotus, joka sisältää säännöksiä etämyynnin, myös verkkokaupan, erityispiirteistä ja myös etämyynnin kannalta tärkeitä säännöksiä tuotteiden kaupasta ja sopimusehdoista.

Strategiassa tavoiteltu laajakaistapalvelujen nykyistä laajempi saatavuus merkitsee Euroopan kilpailukykyyn vahvistumista, alue- ja paikallistason toimintamahdollisuuksien lisääntymistä ja käyttäjien sosiaalisen osallisuuden ja tasa-arvon varmistamista. Laajakaistaverkko mahdollistaa muun muassa viranomaistoimintojen rationalisointia etäpalvelujen avulla esimerkiksi sosiaali- ja terveystietopalvelujen sekä opetus- ja kulttuuripalvelujen osalta tasaten näin alueellisia eroja nykyisessä palvelutarjonnassa.

Tiedonannossa korostetaan julkisen sektorin tietojen saatavuutta, jolla voidaan esimerkiksi mahdollistaa uusia innovatiivisia verkkopalveluja. Valtioneuvosto tukee tavoitetta edistää julkisen tietoaineiston käyttöä ja pitää kansallisena tavoitteena avata huomattava määrä tietovarantoja jo ennen vuotta 2015. Valiokunta korostaa, että julkisen sektorin, esimerkiksi kirjastojen, arkistojen ja museoiden sekä julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden, hallussa on julkisten tietoaineistojen ohella myös sellaista aineistoa, joka on suojattu tekijänoikeudella. Sivistysvaliokunta on vastikään lausunnossaan (SiVL 7/2010 vp) komission 28.8.2009 antamasta tiedonannosta Euroopan digitaalisen kirjaston, Europeanan, tulevaisuuden suuntaviivoista todennut pitävänsä välttämättömänä pyrkiä kansallisesti järjestelmään, jossa joustavasti turvataan kotimaisten kulttuuriaineistojen mahdollisimman avoin verkkosaatavuus niin, että tekijänoikeuden alaisten aineistojen käyttöön yhteistyössä kehitetään toimivia vaihtoehtoisia malleja tekijänoikeudet turvaten.

Tutkimus ja innovaatiot. Tiedonannon mukaan tieto- ja viestintäteknologiaan tehtävien tutkimus- ja kehittämisinvestointien puute on uhka Euroopan koko valmistus- ja palvelusektorille. Ratkaisuna esitetään yksityisten investointien vauhdittamista hyödyntämällä strategisesti esikaupallisia hankintoja ja julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksia, käyttämällä rakennerahastoja tutkimukseen ja innovointiin sekä kasvattamalla tieto- ja viestintäteknologiaan suunnattua tutkimus- ja kehittämisbudjettia edelleen 20 prosenttia vuodessa ainakin seitsemännen puiteohjelman keston ajan. Sivistysvaliokunta kannattaa esitettyjä toimenpiteitä.

Valiokunta korostaa, että julkisen ja yksityisen sektorin väliseen luottamukseen ja avoimuuteen perustuva yhteistoiminta on eurooppalainen vahvuus, jota pitää pystyä käyttämään nykyistä laajemmin arjen tietoteknisten palvelujen kehittämisessä. Julkisten palveluiden avulla voidaan luoda kysyntää innovatiivisille hyödykkeille ja palveluille, joista voi kehittyä kaupallisesti kestäviä sovelluksia. Euroopan vahvoilla

julkisrahoitteisilla yleisradioyhtiöillä on myös mahdollisuus osallistua nykyistä laajemmin yhteisiin tutkimus- ja kehittämispanostuksiin ja tähdätä yhteistoimintaan digitaalisten palveluiden sisämarkkinoiden alueella. Digitaaliagendalla on vahva kytkentä EU 2020 -strategian lipulaivahankkeisiin "innovaatiounioni" ja "nuoret liikkeellä". Valiokunta toistaa EU 2020 -strategiasta aiemmin lausumansa (SiVL 4/2010 vp), että sekä kansallisen että eurooppalaisen kilpailukyvyyn ja tutkimuksen vahvistamisen kannalta on keskeistä se, miten tutkimuksen infrastruktuurit toimivat.

Suomessa Tieteen tietotekniikan keskus CSC tarjoaa tieteellisen laskennan palveluita yliopistoille ja tutkimuslaitoksille, ylläpitää ja kehittää tutkimuksen tietoverkkoa sekä huolehtii eräiden tutkimusalojen suurten aineistojen säilyttämisestä. CSC on myös vahvasti mukana eurooppa-

laisessa yhteistyössä. Valiokunta pitää CSC:n tarjoamien ja vastaavien tieteen infrastruktuuri- palvelujen tukemista ja kehittämistä välttämättömänä suomalaisen tutkimuksen kilpailukyvyyn varmistamiseksi. Valiokunta pitää myös erittäin tärkeänä vahvaa osallistumistamme Euroopan innovaatio- ja teknologiainstituutin (EIT) toimintaan. Suomi on vahvasti mukana tulevaisuuden tietoyhteiskunnan osaamis- ja innovaatioyhteisössä (EIT ICT Labs), jonka viidestä yksiköstä yksi on perustettu Aalto-yliopiston yhteyteen Espoon Otaniemeen.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta ilmoittaa,

että suuri valiokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 6 päivänä lokakuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Raija Vahasalo /kok
vpj. Tuomo Hänninen /kesk
jäs. Outi Alanko-Kahiluoto /vihr
Paavo Arhinmäki /vas
Merikukka Forsius /kok
Timo Heinonen /kok
Sanna Lauslahti /kok

Jukka Mäkelä /kok
Lauri Oinonen /kesk
Tuula Peltonen /sd
Tuomo Puumala /kesk (osittain)
Mirja Vehkaperä /kesk
Pauliina Viitamies /sd.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine.